

Kazus.

15 yoshli U. velosipedda ketayotib, yo'lni kesib o'tayotgan V.ning boshidan mo'ynali telpagini yulib olib qochdi. Buni motosiklda ketayotgan F. ko'rib qolib uni ushlamoqchi bo'ldi. U.ga yetib ongli ravishda motosikl bilan urib yubordi va o'rtacha og'irlikda tan jarohati yetkazadi.

Tergovchi F.ning harakatini JKning 105-moddasi 1-qismini, ya'ni qasddan o'rtacha og'irlikdagi shikast yetkazish deb kvalifikatsiya qildi.

Himoyachi esa, F.ga nisbatan JKning 39-moddasini qo'llab, jinoiy javobgar bo'lmasligi lozimligini ta'kidladi.

Tergovchi va himoyachining harakatlariga baho bering. Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida zarar yetkazishning shartlarini tahlil qiling. Fikringizni asoslab bering.

Kazusga javob.

Yuqoridagi kazusga huquqiy baho beradigan bo'lsak avvalo jinoyat bo'lishi uchun asosiy elementlar mavjud bo'lishi shart hisoblanadi. Kazusimizda U isimli shaxs 15 yoshda V isimli shaxsning boshidagi mo'ynali telpagini yulib olib qochdi. Demak bizning fikrimizcha U isimli shaxsning harakati jinoyat qonunchiligida jinoyat kodeksida belgilangan. 166 –modda Talonchilik, ya'ni o'zganing mulkini ochiqdan-ochiq talon-toroj qilish bilan kvalifikatsiya qilsak bo'ladi. Chunki U isimli shaxsning harakati jinoyat qonunchiligida talonchilik hisoblanadi. Bu yerda jinoyat obyekti V. isimli shaxsning bosh kiyimi yani shaxsni mulki, obyektiv tomoni esa harakat bosh kiyimni olish jarayoni, subyekt U isimli shaxs subyektiv tomon qasd. Bu yerda jinoyat belgilari mavjud 1.Ijtimoiy xafli 2.huquqqa xilof 3.ayb mavjudligi 4.jazoga sazovor. jinoyat kodeksida javobgarlikka tortilish yoshi 17-moddada Jinoyat sodir etgunga qadar o'n to'rt yoshga to'lgan shaxslar ushbu Kodeks 97-moddasining birinchi qismi, 98, 104 — 106, 118, 119, 137, 164 — 166, 169-moddalari, 173-moddasining ikkinchi va uchinchi qismlari, 220, 222, 247, 252, 263, 267, 271-

moddalari, 277-moddasining ikkinchi va uchinchi qismlarida nazarda tutilgan jinoyatlar uchun javobgarlikka tortiladilar. Kazusimizni keyingi qismiga qaraydigan bo'lsak F ismli shaxs motosekilda U ismli shaxsni ushlash maqsadida ongli ravishda U ismli shaxsni durtib yubordi va o'rtacha og'irlikda tan jarohati yetkazdi. Tergovchining fikricha F ning harakati jinoyat kodeksining 105 –moddasi 1-qismi ya'ni Sodir etilayotgan paytda hayot uchun xavfli bo'lmagan va ushbu Kodeksning 104-moddasida Sodir etilayotgan paytda hayot uchun xavfli bo'lgan qasddan badanga og'ir shikast yetkazish natijasida ko'rish, so'zlash, eshitish qobiliyatini yo'qotish yoxud biron a'zoning ishdan chiqishi yoki uning faoliyati tamoman yo'qolishiga, ruhiy holatining buzilishiga yoki sog'lig'ining boshqacha tarzda buzilishiga, umumiy mehnat qobiliyatining o'ttiz uch foizidan kam bo'lmagan qismining doimiy yo'qolishiga yoki homilaning tushishi yoxud badanning tuzalmaydigan darajada xunuklashish oqibatlariga olib kelmagan, lekin sog'liqning uzoq vaqt, ya'ni kamida yigirma bir kun, ammo to'rt oydan ko'p bo'lmagan davrda yomonlashuviga yoki umumiy mehnat qobiliyatining o'n foizidan o'ttiz uch foizigacha yo'qolishiga sabab bo'lgan qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish deb ko'rsatilgan. Jinoyatning barcha tarkibiy elementlari jumladan ,obyekt-shaxsning hayoti va sog'lig'i ,obyektiv tomon- qilmish harakat , subyekt-umumiy asosda 16 yoshga to'lgan aqli raso shaxs,subyektiv tomon- ayb- qasd . jinoyatning barcha elementlari mavjud xususan ijtimoiy xavfli qilmish, huquqqa xilof ayb va jazoga sazovorlik.JK 104, 105, 109-moddalari birinchi qismlarida qayd etilgan badanga yetkaziladigan turli darajadagi shikast belgilari doirasi qat'iydir. Bunda badanga yetkazilgan shikast muayyan darajadagi og'irlikka taalluqliligini e'tirof etish uchun ulardan bittasi yetarli bo'ladi. Agar badanga yetkazilgan shikast og'ir, o'rtacha og'ir yoki yengil xususiyatga ega ekanligini ko'rsatuvchi bir necha belgi mavjudligi aniqlansa, shaxsni jinoyat ishida ayblanuvchi tariqasida ishtirok etishga jalb qilish to'g'risidagi qarorda hamda sud hukmida ularning barchasi bayon etilishi shart ¹. Badanga yetkazilgan o'rtacha og'ir

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining "Badanga qasddan shikast yetkazishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 27-iyun 2007-yil 6-sonli qarori-[www/lex.uz](http://www.lex.uz)

shikastlar og'ir shikastlardan, shunisi bilan farqlanadiki, ular hayot uchun xavfli bo'lmaydi va odatda o'rtacha og'ir shikast yetkazilganda o'lim yuz bermaydi. Yuqorida keltirilgan fikrlar o'rtacha og'ir shikastlarning zaruriy belgisi hisoblanadi. Badanga yetkazilgan o'rtacha og'ir shikast odamning sog'lig'iga ancha ziyon yetkazishi mumkin, lekin ular a'zoning yo'qotilishiga yoki og'ir tan jarohatlariga xos bo'lgan boshqa oqibatlarga sabab bo'lmaydi. Bu vaqtda yetkazilgan o'rtacha og'ir shikastlarning asosiy belgilari quyidagilardir hisoblanadi:

- 1) sog'liqning uzoq vaqt, ya'ni kamida yigirma bir kun, ammo to'rt oydan ko'p bo'lmagan davrga yomonlashuvi;
- 2) umumiy mehnat qobiliyatining o'n foizidan o'ttiz uch foizigacha yo'qotilishi. jabrlanuvchining sog'liqning yomonlashuvi qancha davom etganligi mehnatga qobiliyatsizlik varaqasi asosida, jabrlanuvchining kasalxonada yotib davolanishi qancha davom etgani haqidagi ma'lumotnoma asosida ham aniqlanadi badanga yetkazilgan shikast, kasallik varaqasi bilan tasdiqlangan mehnatga qobiliyatsizlikning davom etish muddati hamisha ham yetkazilgan shikast bilan bog'liq bo'lavermaydi va boshqa holatlar: bir vaqtda qo'zg'algan boshqa kasallik, jabrlanuvchi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Aksincha, jabrlanuvchining o'z iltimosiga ko'ra, kasallik varaqasi barvaqt yopilib, u to'la sog'aymasdan ishga chiqib ketishi ham mumkin. Shu sababdan sog'liqning uzoq vaqt yomonlashuviga olib kelgan aybdorning qilmishi Jinoyat kodeksining 105-moddasi bilan kvalifikatsiya qilinganida, sog'liqning yomonlashuv muddati Jinoyat-protsessual kodeksiga muvofiq, sud-tibbiyot ekspertizasi xulosasi asosida aniqlanmog'i lozim². Bizning fikrimizcha tergovchining fikrini to'g'ri deb baholashimiz uchun yuqorida ko'rsatilgan barcha asoslarning mavjudligi 105-modda 1-qism uchun asos bo'ladi. Aks holda yuqoridagi ayblanuvchi F ning harakatlari jabrlanuvchining biror azosini ishdan chiqarish ko'rish qobilyati, so'zlash qobilyati

---

² M.H.Rustamboyev, B.J.Ahrorov. "Jinoyat huquqi" darslik-T.: "Ilm ziyo", 2006, 29 b

,yoki eshitish qobiliyati bo'lishi mumkin,umumiy mehnat qobiliyatini 33 foizidan kam bolmagan qismini yo'qotishi jinoyat kodeksining 104-modda 1-qism bilan³.

Kvalifikatsiya qilinadi himoyachining firiga qaraydigan bo'lsak ayblanuvchi jinoyat kodeksining 39- moddasi bilan jinoiy javobgar bo'lmasligini takidlaydi. Ishtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida zarar yetkazishning qonuniylik darajasini belgilovchi bir qancha shartlari mavjud :

Birinchi sharti – ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni hokimiyat organlariga topshirish maqsadida ushlashdir. Ya'ni ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash – ijtimoiy foydali hisoblanadi. Ijtimoiy foydalilik tushunchasi ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash zarurati bilan birga shaxsni hokimiyat organlariga topshirish maqsadida zarar yetkazish holatini ham o'z ichiga oladi. Jinoyat sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida o'ch olish maqsadida unga zarar yetkazgan bo'lsa, bunday hollarda ushlab bergan shaxs yetkazgan zarari uchun umumiy asoslarda javobgarlikka tortiladi.Shaxsni ushlash maqsadini aniqlash uchun konkret ish bo'yicha barcha holatlarni, xususan, ushlashni amalga oshirgan shaxs faoliyatining motivlari, ushlashda tanlangan usul va vositalar, shart-sharoit, yetkazilgan zararining xarakteri va og'irlik darajasi, shuningdek, qasdning yo'naltirilganligini ifodalovchi boshqa holatlar tahlil qilinishi kerak.

Ikkinchi sharti –ushlanayotgan shaxsning sog'lig'i yoki mulkiga muayyan zarar yetkazilishiga yo'l qo'yiladi. Albatta, shaxsni ushlayotganda uni hayotidan mahrum etish mumkin emas, ushlashdan maqsad jinoyatchini tegishli hokimiyat organlariga topshirishdir.Insoniyatga qarshi yoki terroristik xatti-harakatlarni bir necha marta sodir etgan, jazoni og'irlashtiruvchi holatlarda qasddan odam o'ldirgan shaxsni ushlash vaqtida vaziyatga qarab uning hayotiga zarar yetkazilishi mumkin.Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsga zarar yetkazishning shartlaridan yana biri ushlanishi mumkin bo'lgan shaxslar doirasining

---

³ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.Rasmiy nashr-O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.- T.:”Adolat”,2018,69 b

belgilanganligidir. Ya'ni qonunda ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxslariga ushlab olinishning imkonligi belgilab berilgan. Bunday shaxslarni ushlab olinish vaqtida zarar faqat ularning o'ziga yetkazilishi kerak, zarar uchinchi shaxslarga yetkazilgan taqdirda bunday qilmish ish holatlariga qarab oxirgi zarurat yoki mustaqil tarkibli jinoyat sifatida baholanishi mumkin.

Uchinchi shart – ushlab olinish vaqtida zarar yetkazish jinoyatchining qochishiga yo'l qo'ymaydigan yagona vosita bo'lishi lozim. Agar shaxsni ushlab olinishda boshqa imkoniyatlar bo'lgan bo'lsa-yu, u imkoniyatlardan foydalanilmay unga zarar yetkazilsa, aybdorning harakatlari Jinoyat kodeksining 39-moddasi 1-qismida ko'rsatilgan holatlarga to'g'ri kelmaydi. Zarar yetkazish ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlab olinishning eng so'nggi imkoni, majburiy chora bo'lishi kerak. Zarar yetkazishning «majburiylik» holatini aniqlash maqsadida tergov va sud organlari quyidagilarni tahlil qilishlari kerak:

- a) ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsning jinoiy javobgarlikdan qochish imkoniyatiga ega yoki ega emasligi;
- b) bu borada ushlab olinishga qarshilik ko'rsatuvchi shaxsning faolligi, qarshilik ko'rsatish choralari, qilmish sodir etilgan joydan qochishi, shuningdek, ogohlantirilgandan keyin ham o'z faoliyatini to'xtatmasligi;
- c) ushlab olinishni amalga oshiruvchi shaxsning imkoniyati, ushlab olinish zarar yetkazmasdan amalga oshirishi e'tiborga olinishi lozim.

Bunday imkoniyatni aniqlash uchun ushlab olinishni amalga oshiruvchi va ushlab olinuvchi shaxslarning soni, yoshi, jinsi, qurollanganligi, jismoniy kuchi va shu kabilar inobatga olinishi kerak. To'rtinchi shart – ushlab olinish zararlar nisbati teng bo'lgan holdagina qonuniy hisoblanadi, ya'ni ushlab olinish vaqtida yetkazilgan zarar sodir etgan jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasiga va xarakteriga ushlab olinish holatiga nisbatan to'g'ri kelmasligi mumkin emas. Ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlab olinish vaqtida

unga yetkazilgan zararining qonuniyligini baholashda ushlab vaqtidagi shart-sharoitlar hamda vaziyat, qilmishni sodir etgan shaxsning ushlanishdan qochish maqsadida qilgan harakatlari, ushlovchining kuchi va imkoniyatlari, xavflilik darajasi, ruhiy holati bilan bog'liq bo'lgan boshqa holatlar hisobga olinadi⁴. Xususan, odam o'ldirgan shaxs qarshilik ko'rsatmasa yoki uning qarshiligi ahamiyatsiz bo'lsa, unga zarar yetkazish ushlab chegarasidan chiqmasligi kerak. Mabodo shaxs jinoiy javobgarlikdan qochib, uni ushlamoqchi bo'lgan shaxsga tajovuz qilsa, ushlashni amalga oshiruvchi shaxs zarar yetkazishning yo'l qo'yilgan chegarasidan chetga chiqish huquqiga egadir. Bunday harakat yetkazilgan zarar zaruriy mudofaa deb kvalifikatsiya qilinishi kerak.

39-moddasi. Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlab vaqtida zarar yetkazish bizning fikrimizcha aybdor o'zining fuqarolik burchini bajargan 39-moddaning Ushlab vositalari va usullariga, qilmishning hamda uni sodir etgan shaxsning xavflilik darajasiga, shuningdek ushlab sharoitiga butunlay mos kelmaydigan, ushlab zarurati taqozo etmagan holda ushlanayotgan shaxsga qasddan zarar yetkazish ushlab choralari chegarasidan chetga chiqish deb topiladi.

Ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlab vaqtida unga yetkazilgan zararining qonuniyligini baholashda, qilmishni sodir etgan shaxsning ushlanishdan qochish maqsadida qilgan harakatlari, ushlovchining kuchi va imkoniyatlari, ruhiy holati va ushlab bilan bog'liq bo'lgan boshqa holatlar hisobga olinadi. Kazusimizga qaraydigan bo'lsak jabrlanuvchi 15 yoshli shaxs, aybdor esa motosikl haydovchisi yani haydovchilik guvohnomasi ega bo'lishi mumkin jabrlanuvchini ushlab vaqtida urib yubormasdan, ushlab usulini boshqa yo'lidan ham foydalansa bo'lardi. Oldini to'sish yoki yugurib ushlab yana kazusimizga qaytadigan bo'lsak ayblanuvchi unga yetib olganda ongli ravishda deyilgan joyida bu holatda 39-moddasiga qaraydigan bo'lsak ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxs xavflilik darajasiga, shuningdek, ushlab sharoitiga

---

⁴M.H.Rustamboyev. Jinoyat huquqi/darslik-T.:TDYI nash.2006,174 b

butunlay mos kelmaydigan ushlar chegarasidan chetga chiqqan holda ya'ni ushlanayotgan shaxsga qasddan zarar yetkazish ushlar choralaridan chetga chiqish deb aytiladi. Zaruriy choralar chegarasidan chetga chiqish deb topish uchun jinoyatchini ushlagan shaxs yetkazgan zarar va jinoyatchi tomonidan yetkazilgan zararining teng emasligi shart, lekin bu tengsizlik jinoyatchini ushlagan shaxs uchun yetarlicha aniq va ravshan bo'lishi lozim. Ushlar vaqtida ushlar choralari chegarasidan chetga chiqish oqibatida yetkazilgan zarar nafaqat ochiq va ravshan balki ushlar zaruratining oqibatida vujudga kelgan bo'lishi zarur.⁵ Badanga yetkazilgan shikastning xususiyati va og'irlik darajasini aniqlash, odatda, tibbiyot organlari vakolatiga taalluqli bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirining 1992-yil 21-oktabrdagi buyrug'i bilan tasdiqlangan, badanga yetkazilgan shikast og'irligini sud-tibbiy yo'sinda belgilash qoidalariga muvofiq o'tkaziladi. Agar aybdor o'z harakati yoki harakatsizligining ijtimoiy xavfli ekanligini anglasa, jabrlanuvchi badaniga muayyan darajada shikast yetkazishi mumkinligiga ko'zi yetsa va shuni xohlasa yoki xohlamasada, bunga ongli ravishda yo'l qo'ysa yoki o'z qilmishidan kelib chiqadigan oqibatlarga befarq qarasa, barcha qilmish aslida kelib chiqqan oqibatlar bo'yicha kvalifikatsiya qilinadi. Demak yuqorida keltirilgan faktlarni xulosalaydigan bo'lsak tergovchi 105- modda 1- qism ya'ni kasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish deb baholanyapti bu sababni olishimiz uchun yuqorida bildirilgan fikrimizda aytilgandek ekspertiza xulosasiga e'tibor qaratishimiz lozim ekspertiza xulosasi 105- modda 1- qismga to'g'ri keladigan bo'lsa shu modda bilan kvalifikatsiya qilishimiz lozim, oqlovchi fikricha ayblanuvchi 39- modda 1- qism bilan jinoiy javobgar bo'lmasligi aytilyapti lekin 39 – modda 2-qism va 3 –qismlariga qaraydigan bo'lsak ayblanuvchi ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlar maqsadida o'zining fuqarolik burchini bajargan, ammo ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlar sharoitiga butunlay mos kelmaydigan, ushlar chegarasidan chetga chiqqan holda ongli ravishda zarar yetkazganligi ushlar chegarasidan chetga chiqish deb baholanadi. Fikrimizcha himoyalovchi

---

⁵ M.H.Rustamboyev. Jinoyat huquqi/darslik-T.:TDYI nash.2006,125 b

fikri F. ning harakatinii jinoyat emas deb baho berdi lekin buyerda ayb mavjud tergovchi fikri esa asosli hisoblanadi yani F harakati jabrlanuvchiga nisbatan qasddan badanga o'rtacha o'g'ir shikast yetkazish deb topiladi . Kazusimiz yechimi jinoyat kodeksining 105- moddasi 1 -qism hisoblanadi .

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1.O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining "Badanga qasddan shikast yetkazishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 27-iyun 2007-yil 6-sonli qarori.
- 2.M.H.Rustamboyev,B.J.Ahrorov."Jinoyat huquqi" darslik-T.: "Ilm ziyo",2006,29 b
- 3.O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.Rasmiy nashr-O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.-T.: "Adolat",2018,69 b
- 4.M.H.Rustamboyev.Jinoyat huquqi/darslik-T.:TDYI nash.2006,174 b

FOYDALANGAN VEB SAHIFALAR

- 1.www.lex.uz
- 2.www.norma.uz